

ж стосується КВТУ, то там представники демократичного стану вдрічі переважали чисельність вихідців з дворян. У зв'язку з тим, що в ККІ не було обмежень щодо національності і статі, кількість представників непривілейованих станів становила там до 60 % всієї чисельності студентів.

Процес демократизації соціального складу студентів вищих спеціальних закладів за передвоєнний період відбувся на збільшенні вихідців з селян, козацтва та ін. майже вдвічі. Студентство згуртовувало свої ряди, брало участь у революційній боротьбі.

Слід зазначити, що у вищих спеціальних навчальних закладах України здобували освіту вихідці з різних районів країни. В КПІ навчалися студенти з Полтавської, Подільської, Катеринославської, Харківської губерній<sup>12</sup>. В харківських інститутах перебували студенти з Саратова, Пермі<sup>13</sup>. В Київському комерційному інституті були вихідці з Кавказу, Уралу, Дону, Воронежа та Варшави<sup>14</sup>. Таким чином, в інститутах України навчалися випускники середніх навчальних закладів не тільки з губерній України, а й з Саратовської, Пермської, Тамбовської, Псковської, Рязанської, Орловської губерній, з області Війська Донського та ін., а також з Болгарії.

Передові студенти спеціальних вузів, які пройшли школу революційної боротьби в роки першої російської революції й Велико-го Жовтня, в майбутньому стали тим ядром радянських спеціалістів, які брали участь у перебудові народного господарства, формуванні нового суспільства.

- <sup>1</sup> Ленін В.І. Селянська реформа і пролетарсько-селянська революція // Повне збір. творів. - Т. 20. - С. 164.
- <sup>2</sup> ЦДІА СРСР. Ф. 733, оп. 203, 1890 р., спр. 1550. - Арк. 96.
- <sup>3</sup> ДАХО. - Ф. 770, оп. 1, 1886 р., спр. 42. - Арк. 1-4 зв.
- <sup>4</sup> Известия ХТИ. - 1905. - Т. 1. - С. 59.
- <sup>5</sup> ЦДІА СРСР. - Ф. 733, оп. 205. - Спр. 2540.
- <sup>6</sup> Отчет о состоянии Киевского политехнического института за 1898 г. - Киев, 1899. - С. 4.
- <sup>7</sup> Рубин П.Г. Исторический очерк возникновения Высшего горного училища и его деятельность за первое десятилетие (1899-1909). - Екатеринослав, 1909. - С. 105.
- <sup>8</sup> Записка о Киевском коммерческом институте, состоящем в ведении министерства торговли и промышленности. - К., 1909. - С. 7.
- <sup>9</sup> Ленін В.І. До питання про політику міністерства народної освіти // Повне збір. творів. - Т. 23. - С. 129.
- <sup>10</sup> Отчет о состоянии и деятельности императорского Харьковского университета за 1914-1915. - Кн. 2.
- <sup>11</sup> ЦДІА СРСР. - Ф. 733, оп. 203, спр. 1563. - Арк. 7.
- <sup>12</sup> Устав Ровенского земледельческого при Киевском политехническом ин-

ституте. - 1908. - 10 с.; Устав Полтавского земледельческого студентов Киевского политехнического института. - 1909. - 11 с.; Устав Подольского земледельческого Киевского политехнического института. - 1914. - 11 с.

- <sup>13</sup> Устав Луганского земледельческого в Харькове. - 1913. - 12 с.; ДАХО, ф. 770, оп. 1, спр. 741. - Арк. 1-4.
- <sup>14</sup> Бюллетень Киевского коммерческого института. - 1913. - № 1-6.

Надійшла 1.10.1986 р.

І.Б.Гирич, Т.Ю.Гирич

#### ПЛАН КИЄВА 1786 Р. ЯК ІСТОРИКО-ТОПОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО

У статті досліджується план Києва 1787 р. як джерело до історії київської топографії, на котрому відображено стан міста, розвиток його містобудівної системи в останній чверті XVIII ст.

В статье исследуется план Киева 1787 г. как источник по истории киевской топографии, на котором изображено состояние города, развитие его градостроительной структуры в последней четверти XVIII ст.

Історична практика складання інструментальних планів Києва сягає початку XVII ст.<sup>1</sup> Відомі плани міста та лаврських печер, опубліковані 1638 р. у виданні "Тератургіма..." Афанасія Кальнофойського, а також патериківські креслення 1661 р. заклали традицію української інструментальної картографії<sup>2</sup>.

XVIII ст. позначилося на вітчизняній географічній науці застосуванням геодезичних прийомів вимірювання поверхні землі та нанесення її на папір. Користуючись досягненнями науки свого часу київські картографи протягом того часу створили плани, котрі об'єктивно відобразили стан і вигляд Києва. Досить перелічити плани 1706, 1728, 1731, 1740, 1745<sup>3</sup>, 1752, 1784<sup>4</sup>, 1778-1796<sup>5</sup>, 1799<sup>6</sup> рр., щоб відтворити послідовність картографування міста, результати якого зафіксували розвиток території, особливості його планування, передали структуру забудови та її характер.

План Києва 1786 р., котрий зберігається в Центральному державному історичному архіві УРСР у м.Києві у фонді Київського намісницького правління<sup>7</sup>, є одним із подібних документальних пам'яток картографії. Як і більшість перелічених, цей план за установленою фіскальною традицією по суті відобразив соціально-політичну та господарсько-економічну функцію, що виконувала місцева адміністративна влада, яка була провідником загальноімперської політичної системи на Україні.

© І.Б.Гирич, Т.Ю.Гирич, 1990

ISBN 5-12-001227-2. Географічний фактор в історичному процесі, 1990.

У зв'язку з ліквідацією у 1774 р. Катериною II полкового й сотенного устрою України, а також осередку соціального й національно-визвольного руху – Запорозької Січі на територію Лівобережжя і Києва був поширений "Устав о губерніях" 1775 р., згідно з яким на Україні у 1781 р. були утворені три намісництва – Київське, Чернігівське, Новгород-Сіверське.

Підготовча робота по створенню намісництва, а саме – складання географічних і топографічних описів місцевостей та населених пунктів України була розпочата комісією на чолі з А.С.Милорадовичем. З липня 1779 р. президент II Малоросійської колегії П.О.Рум'янцев-Задунайський ордером наказав А.С.Милорадовичу особисто побувати у більшості населених пунктів та провести їх опис: "Для устройства в здешней губернии должного порядка и наблюдения правосудия и сделания нужных примечаний. Я, не успеваю обозреть самолично весь сей край за многими иными лежащими на мне делами, поручил здешнему господину генерал-губернатору порутчику и кавалеру Милорадовичу объехать знатную часть онаго, а Малороссийская коллегия благоволил назначить для него канцелярских служителей, сколько он потребует, из канцелярии Малороссийского скарба об отпуске на зарплату в проезд его прогонов до 500 руб. предписать"<sup>8</sup>.

Разом з виконанням пунктів "наставлення, каким образом и с каковым примечанием персонам, определенным для описания в сотнях сел, деревень, слобод, хуторов, заводов и всякого малейшего поселения поступать ...", комісія займалася також збиранням матеріалів для укладення карт намісництв та окремих населених пунктів.

Наказ П.О.Рум'янцева про складання планів зафіксований у справі Київського намісницького правління від 16 лютого 1782 р.<sup>9</sup> Звернений до землемірів наказ оголошував, "чтобы каждый тому городу, в которой уезд кто определен, сделал план со всеми обстоятельными описаниями публичных строений, улиц, домов и с поименованием живущих в них хозяев..., а дабы в случае неимения у оных землемеров потребных для черчения планов материалов не было – в той обстановки снабдить оными".

25 лютого 1782 р. на цей наказ надійшов рапорт київського губерньського землеміра Івана Басіна з проханням виділити кошти на придбання необхідного креслярського та вимірювального приладдя. "Коликое число потребно мне, а равно присланных в здешнее наместничество уездным землемерам астролябий с их принадлежностями, мерительных цепей, також красок и бумаги. Но как в городе Киеве толликого числа, что могло стать на весь год неимеется, також и по великой дороговизне оных и купить не можно, однако ж по необходимости в оных много на первый случай сторговано. А сколько чего

имяно и по какой цене, о том прилагаю при сем реестр: бумаги александрийской 4 дести<sup>10</sup> – 13 р. 50 к.; [александрийской, – I. Г., Т. Г.] меньшей руки 8 дестей – 16 р.; картузной бумаги 24 дести – 16 р. 40 к.; голандской – 7 р. 20 к.; пищей № 1 – 6 р.; карандашей 6 джжин – 3 р.; кармину 6 золотников<sup>11</sup> – 9 р.; бакану 24 зол. – 9 р. 60 к.; при венецейской 3 фунта<sup>12</sup> – 10 р. 50 к.; лазори фунт – 1 р. 50 к.; гамигдугу полтора фунта – 3 р. 75 к.; кремертартаре фунт – 75 к.; камеди фунт – 70 к.; туши 120 зол. – 12 р.; сургуча – 4 р. 50 к.; кистей 2 дюжины – 2 р.; клею рыбного фунт – 1 р.; астролябий с его принадлежностями – 440 р.; инструментов к черчению планов – 60 р. ... А всего ... – 610 р."<sup>13</sup>.

Крім київського губерньського землеміра, який здійснював загальний нагляд за проведенням робіт, до цієї роботи були залучені також повітові землеміри, котрі повинні були скласти аналогічні плани центрів адміністративної мережі Київського намісництва – містечок Остра, Козельця, Переяслава, Пирятин, Лубен, Миргорода, Хорола, Голтви, Городища та Золотоноші. Зйомкою київської місцевості, обміром і нанесенням об'єктів на папір, передіком власників садіб займався повітовий землемір Андрій Басін. За період з 7 квітня по 1 травня 1782 р., як свідчить "месячная ведомость работ"<sup>14</sup>, він описав 57 кварталів, 757 дворів, 4 монастирі, 6 церков із цвинтарями та подільські торгові лавки. В цілому це становило 171 версту 455 сажнів (183 км 373 м). Потім роботу продовжував Іван Басін, котрий з 7 травня по 1 червня описав 875 дворів і обійшов 173 версти і 171 сажень (184 км 811 м) по місту.

Виконавцями креслень були призначені помічники губерньського та повітового землеміра, які мали складати кресленики у двох примірниках. Один з них призначався для вручення П.О.Рум'янцеву, інший – київському намісницькому правлінню. Репрезентований тут примірник плану є копією оригіналу.

Паралельно з фіксацією подвір'їв київських жителів землемірам було запропоновано звертати особливу увагу на садиви, котрі розташовувалися вздовж вулиць і відмічати їх стан та можливість хазяїв до відбудови будинків у зв'язку з їх перенесенням на інші місця. Описом об'єктів передбачалося не лише фіксування вулиць та будинків. План мав дати проект перебудови кварталів за регулярною системою.

У результаті копійної роботи, яка тривала з 1782 по 1786 р., план Києва став проектом упорядкування міста в межах існуючої у XVIII ст. міської території. План Києва 1787 р., складений за наказом Катерини II генералом Міллером і графом Шуваловим<sup>15</sup>, містив проект перепланування міста, а конкретніше – ліквідації Подолу як

частини. На відміну від нього план 1786 р. не передбачав знищення старих і утворення нових районів Києва, а зазначав всі його топографічні параметри, що були в дійсності. Остання обставина є суттєвою перевагою перед іншими планами і становить причину дослідження цього документу в аспекті історичної містобудівної концепції розвитку Києва. Місто на запропонованому плані зображене у вигляді трьох давньосформованих і пов'язаних між собою дорогами частин: Печерського, Старого міста, Подолу. Розташування цих частин на Київських горах вздовж Дніпра з півдня на північ зображене між географічними об'єктами-поділами у вигляді Хрещатицької долини між Печерським і Старим містом, урочищ Кожум'яки та Дегтярі – між Верхнім Києвом і Подолом.

Печерська частина міста відіграла роль адміністративного центру Києва. Головні адміністративні установи розміщувалися в цьому районі: губернаторський та оберкомендантський будинки, будинок "бывших генерал-губернаторов, в флигелях коего находятся разные присудственные места". Кам'яною спорудою серед установ зазначено будинок намісницького правління<sup>16</sup>.

Кам'яними на плані зазначені церкви Києво-Печерської лаври, Києво-Моколаївського Слупського монастиря, парафіяльні церкви: Преображенська, Феодосіївська, Воскресенська, Вознесенська. Остання на плані передана в середині прямокутника арсеналу, що на той час будувався навпроти Києво-Печерської лаври, на місці скасованого Вознесенського жіночого монастиря. Такими кам'яними на зображенні та в експлуатації зазначені будови військового відомства: гауптвахта, фортечні брами, кордєргардія, провіантські "магазейни" та пороховий льох.

За проектом переустрою, як зазначалося в донесенні генерал-майора О.Тучкова в намісницьке правління, підлягали реконструкції фортечні об'єкти: "...план Києво-Печерской крепости с форштадтом и положением проекта каковое число в крепости производит следует строение, а в форштадте в указаном от крепости разстоянии поправитъ улицы"<sup>17</sup>.

Загальна кількість житлової дерев'яної забудови цього району нараховувала 1095 будинків<sup>18</sup>. Кілька вулиць, що формували печерські квартали за проектом планувалося перевести у регулярно-радіальну систему, надаючи їм напрямку за абрисом фортеці.

Окремо від забудови Печерська на плані зазначений кам'яний лаврський Кловський палац, а також дерев'яний на кам'яному фундаменті Царський палац "...и пред оным два флигеля и гауптвахт каменные; при оном же дворце хорошего расположения из разных фруктовых дерев и винограду сад. Каменная арапжерея с иностранными

фруктовыми деревьями и с американскими травами и цветами..."<sup>19</sup>.

Існуючі вулиці й квартали найбільше заселеного київського району Подолу на плані зафіксовані чорною пунктирною лінією. Пунктиром обведені абриси основних будов, таких як громадські споруди, монастирі, церкви та деякі житлові будинки. Зазначені фарбою кам'яної забудови магістрат. Його зовнішній вигляд описаний в описі Київського намісництва 1775-1784 рр. поручика В.І.Новгородцева: "Каменнаго строения ратуша старой архитектуры и немалой вышины башня с российско-императорским гербом, а к полуденной стороне, на боку оной изображение архистратига Михаила позолоченное; на оной же башни часы, и в каждой полдень играет музыка на трубах с литавры. Против той ратуши сделан колодезь, над которым построен новой архитектуры купол..."<sup>20</sup>.

Гостинний двір навпроти Воскресенської церкви, магістратські "магазейни" по вулиці Братській, церква і келії Києво-Флорівського монастиря, а також об'єкти Петро-Павлівського, Києво-Братського, Катерининського, Грецького монастирів передані кам'яними. 18 кам'яних будинків подільської житлової забудови розташовувалися нерівномірно: три будинки в районі між Флорівським і Петро-Павлівським монастирями, три – біля Житнього торгу (один з них – будинок Артемихи), три – біля Успенської церкви; будинок, де буцімто у 1706 р. зупинявся Петро I; три – по вулиці Набережно-Микільській між одноіменною церквою і Братським монастирем, два – біля Спаської церкви; поодинокі будинки нанесені на плані між будинком, де зупинявся Петро I і Гостинним двором (можливо приміщення аптеки) по вул. Гнилій (пізніше Покровській), біля шовкового саду, і праворуч на розі Андріївського узвозу та Гнилої.

Дерев'яних житлових будинків на Подолі нараховувалось 1926<sup>21</sup>. З їх числа 45 було козацьких<sup>22</sup>. За даними Румянцівського опису України 1766 р., козацькі садиби Подолу мали по кілька господарських будов. Кількість їх залежала від економічного і соціального становища господаря. 12 дворів мало по одній господарчій споруді, 8 – по 2, 6 – по 3, 4 – по 4, 2 – по 5. 13 будинків Києво-Подолу належало козацькій полковій старшині, серед яких найзаможнішими були Гудими. Інші дворища належали ремісникам, купцям і посполитим. Основна кількість садиб населення через густозаселеність мала невеликі розміри і була дерев'яною. Також дерев'яною зазначена Триумфальна брама, яка розміщувалася на південному кінці Подолу, на Триумфальній площі, де крім караульні були "питейный казенный дом и казенная пивоварня". Серед дерев'яних громадських будинків креоленик зазначив на розі площі та вулиці, яка пролягала до Борисоглібської церкви, будинок колишнього Київсько-

го оотенного правління, де на момент складання плану розміщувався нижній земський суд. Біля південної стіни Братського монастиря, на вулиці, що йшла в напрямку до Святодухівської церкви, знаходились два дерев'яних корпуси "для присудственных мест", а навпроти південного кута Гостинного двору, поруч з Воскресенською церквою, – двір кінної пошти. Крім того, військове відомство розташувало на Подолі, біля стику Юрківської вулиці та Мініхівського ретрашементу, артилерійський лазарет, шпиталь, караульню і пивоварню.

Надзвичайно цінним переліком дерев'яних церков Подолу план 1786 р. дає змогу реконструювати місцезнаходження дерев'яних храмів району, які після пожежі 1811 р. не були відновлені. Перераховані церква Василя Великого на території Флорівського монастиря, "живоначального источника"<sup>23</sup> – в районі Триумфальної площі, Святодухівська – між Борисоглібською та Іллінською церквами, Спаська – по одноіменній вулиці, Пантелеймонівська – на місці перехрестя сучасних вулиць Хоревої та Волоської.

Проте на карті незрозумілим залишається відсутність зображення церкви на горі Шекавиці. В експлікації плану Всесвятську церкву відмічено в процесі будівництва, хоч дата її освячення – 1782 р.<sup>24</sup> Вірогідно допустити, що через довгий час складання плану дані про цю церкву на 1786 р. застаріли. Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. також не називає її.

Експлікація плану перераховує господарські будови Подолу: кузню, що була недалеко від Воздвиженської церкви, магістратську броварню біля будинку бурси, поруч з Покровською церквою біля струмка, який витікав з Андріївської гори, дерев'яну будову магістратського відомства, "где двоили водку".

Найбільшу цікавість цього документа становить проект регулярного переупорядкування вулиць і кварталів Подолу. Структура проекту перебудови значно різниться від структури втіленого в дійсність проекту будівництва цього району після пожежі 1811 р., розробленого архітектором. А.Меленським.

Безіменний автор даного проекту не намагався докорінно змінити Поділ, враховував історичну структуру цього району. Планувався його розподіл на рівномірні квартали, основами яких були існуючі вулиці. В свою чергу квартали об'єднувалися в умовні чотири райони, відмінних між собою за основними напрямками вулиць. Південний район (від Триумфальної площі до вулиці Іллінської) мав прямокутно-перпендикулярну структуру, центральний (від Іллінської до Набережно-Микільської) – радіальне направлення магістралей у напрямку від Дніпра до Флорівської гори, Північно-західний

(від р.Глубочиці до Мініхівського ретрашементу) – мав напрямок паралельно річища Глубочиці й межував з північно-східним районом, з його мережею вулиць паралельно Дніпру.

За пропонованим проектом центральній площі Подолу – Контрактівій, повинна була надатися форма восьмикутника, центром якого мали стати будинки магістрату – ратуша та кам'яний льох, фонтан Самсона та Гостинний двір. Цю площу перетинали дві основні вулиці, що йшли перпендикулярно одна одній через весь Поділ. Навколо площі забудова проектувалася кам'яною.

На цьому ж плані зображений також традиційний поділ Старого міста валами на чотири частини: Софійську, Михайлівську, Андріївську і Печерську разом з розташованими на них комплексами Софійського та Михайлівського монастирів. Кам'яні парафіальні церкви Георгіївська, Трисвятительська, Андріївська, Миколаївська-Десятинна доповнюються списком місцевих дерев'яних церков: Покровської, Золотоустівської, Троїцької, Стрітенської. Військова частина, що розміщувалася тут з другої половини XVII ст. і була передана на плані І.Ушакова ще у 1695 р.<sup>25</sup>, мала приміщення, відмічені в Андріївській частині: "пушечный двор, старые батальонные магазейны", цейхгауз, батальйонну канцелярію та школу. Старе місто на відміну від інших частин мало проект незначної перебудови і упорядкування міських кварталів. Тут проектант намагався зберегти колишнє планування і лише розширити та вирівняти його. В нанесеній проектній системі вулиць можна пізнати напрямок трьох нині існуючих Стрілецької, Рейтарської, Золотоворітської вулиць.

682 дерев'яні житлові будинки Старого міста були замкнені фортечним валом, укріплення котрого складались "из староманерной фортификации и из нескольких по новой фортификации уделанных верхов"<sup>26</sup>.

Регулярна мережа реконструкції накладалася і на Кудрявець, що розміщувався поза валами Старокиївської цитаделі. Такими ж "подгородьями" на плані позначені Плосььке, що нараховувало у 1766 р. 51 двір, Куренівка і Пріорка з 84<sup>27</sup> дворами, що розташовувалися між сіножатями і пасовиськами Києво-Кирилівського монастиря. Його головна Троїцька церква зазначена кам'яною. Крім того, експлікація плану описує суміжні позаміські території, що були у власності Києво-Печерської лаври та магістрату. Ці площі на зображенні були визначені для передачі до відомства Київської казенної палати у зв'язку з проведенням секуляризації церковних маєтків за царським указом 1786 р.

Крім описової інформації літерна експлікація плану має великий обсяг топографічної статистики міста. Об'єкти, зазначені

в ній, мають обміри. Вони дають можливість підсумувати площу окремих районів Києва. Печерськ за цими даними займав 198 десятин 440 сажнів (близько 217 га), Старий Київ – 90 десятин 843 сажнів (близько 98 га), Поділ з Кудрявцем і Плоською слободою – 331 десятину 2246 сажнів (близько 373 га). Всього місто становило 640 десятин 1129 сажнів (близько 782 га). Проте це об'єднання можна зробити лише теоретично. Територія міста на той період складалася з трьох окремих районів, які не мали єдиного адміністративного управління та спільної містобудівної структури. Лише Мініхівський ретрашемент 1733–1737 рр., переданий на плані лінією валу, об'єднував всі три частини Києва, починаючи з північного боку Подолу і закінчуючи на півдні Печерського. Контур ретрашементу охоплював поля, посовиська та інші земельні площі, що були у сільськогосподарському користуванні киян, загальна кількість яких у 1797 р. становила близько 19 000 чоловік.

Та обставина, що план не мав поіменного переліку власників київських садів, підтверджує думку про копійність цього примірника. Збережена у фонді Київського намісництва справа з переліком власників будинків безумовно є повсюдною частиною до оригіналу київського плану, місцезнаходження якого ще не встановлено.

- 1 ЦДІА УРСР. Ф. 128, оп. 1а, спр. 326. – Арк. 140–141.
- 2 Кусов В.С. Исползовалась ли измерительная техника для русских чертежей допетровского времени // Вест. Моск. ун-та. – 1978. – № 6. – С. 43–48.
- 3 Лебединцев П.Т. О планах Киева, хранящихся в Петербургских архивах // Чтения в Ист. общ-ве Пестора-Летописца – Кн. 1. – С. 268–269; Київ. Іст. огляд (карти, ілюстрації, документи). – К., 1982.
- 4 Щербина В.І. Давні плани міста Києва // Нові студії з історії Києва. – К., 1926. – С. 45.
- 5 Зельницький А. Старі плани Києва та Київщини // Україна. – К., 1926. – Кн. 2/3. – С. 229.
- 6 Пономаренко Л.А. Плани м. Києва кінця XVIII – початку XIX ст. // Укр. іст.-географ. зб. – К., 1981.
- 7 ЦДІА УРСР. – Ф. 193, оп. 3, Спр. 90.
- 8 Бутич І.Л. Географічні описи Київського намісництва // Іст. джерела та їх використання. – 1966. – Вип. 3. – С. 163–178.
- 9 ЦДІА УРСР. – Ф. 193, оп. 3, спр. 5. – Арк. 2.
- 10 По даним на XIX ст. "десть" становила 24 аркуші.
- 11 Золотник = 4,3 г. Далі перераховані кольори фарб.
- 12 Фунт = 453 г.
- 13 ЦДІА УРСР. – Ф. 193, оп. 3, спр. 5. – Арк. 3–3 зв.
- 14 Там же, арк. 47–48.
- 15 Копія указу та доповідь Міллера і Шувалова // ЦДІА УРСР. – Ф. 1408, оп. 1. – Спр. 50.

- 16 Про пожежу будинку правління у 1782 р. див.: ЦДІА УРСР. – Ф. 193, оп. 1. – Спр. 2508.
- 17 Там же. – Оп. 3, спр. 5. – Арк. 131.
- 18 Там же. – Арк. 130.
- 19 Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. – Киев, 1874. – С. 131.
- 20 Там же. – С. 132.
- 21 Там же. – С. 132.
- 22 Лучицкий И. Киев в 1766 г. // Киев. старина. – 1888. – 1. – С. 43.
- 23 Місцезнаходження церкви "Живоначального источника" не було досі відоме (Петров Н.И. Историко-топографические очерки древнего Киева. – К., 1897. – С. 229).
- 24 Петров Н.И. Указ. соч. – С. 26.
- 25 Алферова Г.В., Харламов В. Киев во второй половине XVIII в. – Киев, 1982.
- 26 Сборник материалов... С. 127.
- 27 Лучицкий И. Указ. соч. – С. 45, 46.

Надійшла 1.10.1986 р.

Л.А.Пляшко

#### ДЕЯКІ ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ XVIII ст.

Автор розкриває територіальні структури міста, притаманні Лівобережній Україні XVIII ст. Розглядаються основні ознаки міста – ринок, територіальні структури, що оточували місто, замок, "нове місто", передмістя, рельєф, оборонні споруди.

Автор раскрывает территориальные структуры города, свойственные для Левобережной Украины XVIII в. Рассматриваются основные признаки города – рынок, территориальные структуры, окружающие город, замок, "новый город", предместье, рельеф, оборонительные сооружения.

Міста Лівобережжя України XVIII ст. майже недосліджені з позиції історичної географії. Зокрема, нез'ясовані питання, пов'язані з визначенням міста як територіальної спільності людей, тлумаченням сучасниками XVIII ст. слова "місто", його меж, позаміських територіальних структур тощо.

Історик В.К.Яцунський<sup>1</sup>, аналізуючи статистичні дані про кількість міст та населення за часів феодалізму в Росії та Україні звернув увагу на те, що подальше вивчення урбаністичного процесу неможливе без чіткого розуміння терміну "місто" щодо конкретного

© Л.А.Пляшко, 1990

ІСБН 5–12–001227–2. Географічний фактор в історичному процесі, 1990.